

1924

Inledning

1924 höll Hjalmar Branting sitt sista majtal. Talet handlade huvudsakligen om det internationella läget och en möjlig krigsrisk. Rubriken i *Social-Demokraten* till referatet av Brantings tal var karaktäristiskt nog: "Vi måste bort från kriget". Flera efterkrigsfrågor var fortfarande olösta och konfliktladdade, exempelvis Tysklands krigsskadestånd, den franska ockupationen av det tyska Ruhrområdet, Sovjetunionens förhållande till staterna i Baltikum och Kaukasus, hemhörigheten av Korfu. Ett nytt krig skulle kunna undvikas genom rustningsbegränsningar och avrustning men framför allt förhindras genom "fredsfaktorn" Nationernas förbund. I sin polemik mot högerregeringen som hade satt försvarsfrågan högst på sin politiska dagordning varnade han för att genomföra 1914 års härordning fullt ut vilket innebar ökade militära utgifter. Han kritiserade också högerens pessimism och den därav följande obenägenheten att göra positiva förändringar. Branting däremot lät optimistiskt. Den första arbetarregeringen i England under Ramsay MacDonald men framför allt NF lät "horisonten ljusna", skrev han i sin majartikel om "vårtecken" som högerpartiet inte vill se.

I majmanifestet, undertecknat av Hjalmar Branting och Gustav Möller, togs också upp 8-timmarsdagen som visserligen gällde i tre år till men fortfarande inte var "fullt förankrad" i lagstiftningen. Vidare nämndes inte minst de "sociala initiativ" som de socialdemokratiska minoritetsregeringarna dock inte lyckats genomföra: arbetslöshetsförsäkring, jordreformer och framför allt den industriella demokratin.

1. Majtalet

- Ort: Stockholm, Ladugårdsgården, första talarstolen.
- Ämne: Första maj.
- Källa: *Social-Demokraten* 1924-05-02, s. 1 och 5, Arbetarskarornas första maj, en dag i hoppets och vårens tecken.

Tal. framhöll till en början huru det anmärkts mot den svenska socialdemokratin att den ställt sig oförstående till de synpunkter, som framförts i fråga om det som gäller fosterlandets trygghet och väl. De ledande männen inom vårt parti ha intet annat gjort än tagit hänsyn till de tecken på ljusning, som finnas i den nuvarande tiden.

Man har anledning återkomma till detta kapitel, eftersom man nyss hört att finansministern i Göteborg utvecklat samma pessimistiska grundsyn på världen och dess öden för den närmaste tiden. Han har gjort det liksom förut hr Trygger vid flera tillfällen.

MacDonald har påpekat, att ögonblicket för skadestandsfrågans lösning är inne nu, då experterna äro ense och regeringarna så gott som bundna av denna enighet. Men finansministern förklarar tecken tyda på att lösningen ej är så klart inom räckhåll, som man hoppats. Icke nog därmed. Han säger, att även om denna fråga löses, så kan man dock icke påräkna en allmän utjämning av de många och aktuella intressekonflikterna i vår världsdel, vilka icke kunna beräknas bortfalla inom överskådlig framtid. Detta är ett exempel på en grundpessimistisk uppfattning detta, att vi, även om den svåraste av alla tvistefrågor löses, dock måste för en oöverskådlig framtid se mörkt på läget, är uttryck för en statskonst, som synes vara blind för hur verkligheten ter sig. Från denna statskonst och de konsekvenser, till vilka den leder, måste folken frigöra sig, om de vilja komma fram till bättre och ljusare förhållanden mellan folken. (Bravorop och applåder).

Vad skulle ett nytt omfattande krig betyda? Ty det är ju framför allt med faran för vår neutralitet i ett sådant krig man räknar. Vi ha erfarenhet från världskriget, men vi ha icke sett de fruktansvärda följderna av den rastlösa militärtekniska utvecklingen efteråt. Den gör ett nytt, stort krig liktydigt med vår kulturs undergång, mänsklighetens tillbakakastande för århundraden, ett återfall i barbari och gränslösa olyckor för den del av mänskligheten som återstode efter kriget. Det ligger något i Alfred Nobels tanke, att kriget skulle omöjliggöras genom förstörelsemedlens fulländning. Vad som skedde under världskriget, är ett intet mot vad som skulle ske, om mordängeln nu släpptes lös med metoder, vilka förstöra allt levande, som kommer inom deras räckhåll. Nej, tekniken måste ställas i rättens och mänsklighetens tjänst. Människans moraliska utveckling får ej bli efter den tekniska och materiella. Eljest ha vi blott mångfaldigat vår förmåga att göra ont och begagna den, när det faller oss in, med vår kulturs undergång som resultat.

Ett tecken, som vi måste beakta, är det även hos oss, men ännu mer i andra länder sig utbredande rörelsen, för vars anhängare kriget är ett sådant ont, att de hellre gå i fängelse än personligen befatta sig med det. Det går icke att avfärda alla dessa blott som fosterlandslösa. Denna rörelse bör beaktas framför allt som tecken på en allt starkare förskjutning i åskådningen. I detta sammanhang citerade talaren en av styrelsen för Förbundet för kristet samhällsliv till regeringens och försvarsutskottet ingiven skrift. Satsen att krig alltid funnits och därför alltid kommer att finnas, håller icke streck. Man förbiser att det finns en utveckling. Människorna ha utvecklats från det vilda urtillståndet, och utvecklingen är icke slut med den nuvarande tiden. Vi kunna icke handla, som om den nämnda åsiktsförskjutningen omfattade majoriteten, ty det gör den icke, men vi socialister, som ha till uppgift att akta på tidens märkliga tecken, böra uppmärksamma den som ett tecken på tidens verkliga behov.

Genom Nationernas förbund och arbetarrörelsens fackliga och politiska internationella organisationer, de båda internationalerna, äro vi med dubbla band

knutna till strävandena för fred mellan folken. Rustningssträvorna söka göra gällande, att vårt medlemskap i Folkförbundet kan innebära en ökad fara för vår neutralitet. Vi hörde aldrig förut annat tal, än att det icke var nog att vilja vara neutral, man måste också kunna värna neutraliteten, om det blev ofred.

Nu, när en sådan fredsfaktor som Folkförbundet tillkommit, påstår man att vårt medlemskap däri är farligt för neutraliteten. För dem, som argumentera med sådana motsägelser, gäller det blott att finna förevändningar, varför vi alltjämt måste taga det högsta genomförbara försvarsförslag, som ifrågasättes. De, som icke vilja det, kallas fosterlandslösa. Det taga vi kallt. Vi veta, att vi icke älska vårt fosterland mindre än de, som blott tänka på dess försvar med våld. Men vi se faran av för stora rustningar, vilken för dem intet betyder jämfört med den inbillade ökade tryggheten genom starkare rustningar. (Bravorop och applåder).

För första gången existerar nu ett internationellt förbund för fred och folkrätt mot rustningar. Det är sant, att det bl.a. genom att Ryssland, Tyskland och Förenta staterna icke äro med, är ofullständigt, och att det måste utvecklas därhän, att en stormakts nyck icke kan störa freden. Vi äro dock inne på den rätta vägen. Frågan är om vi tro på en utveckling eller tro, att nya krig skola komma och bringa vår kultur till undergång. Det är på demokratisk grund genom folken själva, som det gäller att bygga ett starkare folkens förbund.

1914 års härordning är övergiven av gud och människor. Ingen håller på den. Men man vill behålla dess ram, de sex arméfördelningarna. Ty får man behålla dem och hela officerskåren, kan man begagna första orosstämning eller en tillfällig konjunktur till att fylla ut ramen och t.o.m. öka den heliga övningstiden, vars minskande nu man därför icke så starkt motsätter sig. Vi däremot, kräva som konsekvens av de ändringar, som världskriget medfört, en mindre armé, en liten flotta och ett gott luftvapen och framför allt *en den goda viljans politik*.

Ingen tror att avrustningen kan ske genast, att folken inbördes nedlägga sitt groll. MacDonald har uttalat den uppfattningen att det behöves ett par år för att nationerna inbördes inom Europa skola kunna komma till ett sådant samförstånd, och han har ju satt in alla resurser i England för detta måls vinnande.

Högerns grundfel är, att den tror, att världen alltid skall vara sig lik, att krig alltid skola komma, därför att krig alltid funnits. Vi blunda icke för farorna, därför vilja vi icke heller ögonblickligen avrusta. Men vi tro, att världen går framåt, därför vilja vi minska rustningarna.

Sedan världskriget lärt, vad ett krig betyder, släpps det icke löst lika lättsinnigt som förut. Och arbetarna veta, att det framför allt går ut över dem. De tre kejsarriken, från vilka världskriget utgick, äro bortsopade från jorden. Den fredsälskande demokratin har större inflytande än någonsin. Vi hoppas, att Tysklands arbetare i val skola slå tillbaka reaktionen och föra till seger en fredens, återuppbyggandets och

folkförsoningens politik. Den engelska arbetarregeringen, som skrinlagt planen på krigshamnen i Singapore, trots sakkunskapens inom engelska marinen försäkningar om dess oundgänglighet, vädjar dagligen till fred, försoning och öppen politik.

Det finns icke blott onda tecken, utan ganska många goda tecken, och vilka ge all anledning att se med förtröstan på framtiden. Och första maj är symbolen för tilliten till framtiden. Vi önska, att den dagen, denna arbetarklassens mönstringsdag, alltjämt jorden runt skall mötas med tilltron till att världen går framåt, och att arbetarna genom ökat inflytande i alla länder skola öka förutsättningarna för goda internationella förhållanden. (En röst: Tala om det tredje landet, som var med, Ryssland). Gärna, men i det landet dröjer det innan förhållandena bli sådana, att man får veta vad folket vill. (Bravo).

Bland skarorna kring denna talarstol finnas de socialdemokratiska ungdomsföreningarna. De ungas idealitet är en stor tillgång. Väl krävs det också kännedom om de förhållanden, med vilka man ger sig i kast, och väl komma därför i de olika frågorna att finnas en riktning, som mer betonar idealiteten, och en, som mer ser på det praktiska. Men detta är blott till nytta, ty båda behövas. Må arbetarrörelsen i framtiden liksom hittills i sina led räkna både män med ideell håg och män med praktisk läggning. Leve arbetarrörelsen, leve socialdemokratin!

Sedan hurraropen och fanfarerna förklingat, höjde en av åhörarna ett leve för "vår fredjade partihövding, fredskämpen Hjalmar Branting", vilket också följdes av hurrarop och fanfarer.

[...]

2. Artikel

- Ämne: Vårtecken - som man ej vill se.
- Källa: Första Maj 1924, s. 2f. – Maskinskrivet manuskript med handskrivna tillägg av Branting i hans arkiv, vol. 2.1:03.

Här hemma är herr Trygger, sekunderad av högerns hela press, ute för att övertyga ett klenetroget folk att egentligen ingenting har inträffat, som rättfärdigar en stort ljusare syn på världens och på våra egna framtidsutsikter än den, som låg bakom Sveriges skräckrustningar 1914. Ögonblicksfaran för oss är mindre, det måste även han medge, och därför må man kunna tillsvidare något lätta på de tunga bördorna – endast så har man för övrigt visshet att hela resten, de hundrafyrtio millionerna, förbli desto säkrare förankrade i vår budget även under ekonomisk lågkonjunktur. Men den allmänna osäkerheten, så är tankegången, är och förblir minst lika stor i det nya Europa efter världskriget som den någonsin var då Hohenzollrare, Habsburgare

och Romanoffer i den lilla kretsen av sina förtrogna bestämde över världens öden. Och för Sveriges del: må vara att vi kommit ett stycke längre bort från ett visst hotande grannskap, vi ha ingen farlig gräns inpå livet, men flygvapnets utveckling har gjort även den förändringen mindre värdefull...

Alltså rustningar bra nära som förr, och inte på villkor minska på den gamla ramen, eljes "ta vi bort låset för rikets hus". Och hur måste ej då vår aktning i utlandet sjunka! Med en allvarlig nedskrivning av våra militära anstalter skulle den svenska nationen framstå som "likgiltig för rikets ära och oberoende", och därtill vår möjlighet begränsas att fullfölja arbetet för rätt och fred i världen, vari vi ej utan heder tagit del. Ty "rösten från den som förlorat sin manlighet, kommer aldrig att vinna gehör i rådslag, som verkliga män hålla i folkens stora frågor".

Vem märker icke att slika smädelser äro i ton och andra långt närmare släkt med t.ex. en Ludendorffs och gelikars "fosterländska" uttryckssätt än med det språk statsminister Trygger till sin heder nu under nära ett år lagt sig vinn om att föra även mot olika tänkande? Men dessa krasst oförstående utmaningar blevo ändå det slutliga svaret från den nuvarande regeringen på det svenska arbetarpartiets, i alla huvudstycken noggrant genomtänkta, ärliga försök att efter världskriget och de provisoriska nedsättningar, vilkas ofrånkomlighet ingen djärfts bestrida, samla det stora flertalet av vårt folk kring en för våra förhållanden avpassad, tidsenlig försvarsordning.

Denna plan utgick från vad regeringen helt skjutit undan: skälig hänsyn till den uppenbara förbättringen i Sveriges försvarspolitiska läge. Den hade till ögonmärke att inom en måttlig kostnadsram genomföra den förskjutning av tyngdpunkten inom försvarsväsendet till sjöförsvaret och framför allt till flygvapnet, som den moderna tekniken med hänsyn till vårt lands förhållanden måste kräva. Men den ville hålla vägen öppen till en sådan förstärkning av vår försvarsrustning, som ett väl icke sannolikt, men dock möjligt uppdykande av nya orosmomenter måhända kunde längre fram göra behövlig.

Det skall emellertid rättvisligen erkännas, att vid den tid, då grundlinjerna för regeringsförslaget torde ha uppdragits, hela världsbilden tedde sig högst avsevärt mörkare än vad sedan blivit fallet. Världen levde då under intrycket av Ruhrockupationen, som både i Tyskland och Frankrike på det våldsammaste jagat upp de nationella lidelserna. I det förra landet sjöd en naturlig och berättigad harm att vara offer för brutalt övervåld mitt under skenbar fred, i det senare såg man alltjämt och i stegrad grad hotas med ruin tack vare fiendens påtagliga dåliga vilja att i någon mån ersätta den förstörelse han vållat. Förenta Staterna höllo sig helt tillbaka, och lord Curzon var i de vidaste franska kretsar den minst betrodde statsman i Europa.

Statsminister Tryggers stora felbedömning var alltså icke att han ännu hösten 1923 var pessimist och lät sina anspråk på ett tillräckligt tryggande svenskt försvar starkt färgas av denna svartsyn. Men vad vårt folk nu och i sinom tid vår historia kommer att med rätta förebrå honom är, att han envist bet sig fast i denna mörka uppfattning, att han vägrade att vilja se och erkänna de tecken till omslag i riktning mot bättre och ljusare tider, som alltifrån december 1923 blevo alltmera påtagliga. Det må lämnas därhän huruvida den yttersta psykologiska grunden härtill har sina rötter ända bort i vår svenska högers gamla blinda beundran för det Wilhelmiska Tyskland, en sinnesart som icke ens världskrigets katastrof och avslöjanden synes kunnat rätta till hos de däråt hemfallna. Men vad orsaken än må ha varit blir felbedömningen av världsläget lika olycksbringande, om vårt folk skulle låta sig därav vilseledas.

Från Uppsalatalet via försvarspropositionens allmänna motivering och fram till den 7 april på Auditorium är det som hade för vår nuvarande statsminister världen stått stilla. Samma mörka grundsyn återkommer med en monotoni, som nästan icke känner några nyanser. Och ändå faller under denna tid först och främst den stora vändningen, som behärskar det hela: *arbetarregeringens* uppstigande till makten i England; det nya, ärliga närmandet mellan England och Frankrike; den desperata Ruhrpolitikens slutliga uppluckring i Frankrike under intryck icke minst av franc-fallet; och nu nyss skadeståndsexperternas enhälliga plan, med även Förenta Staternas stöd, för förstöringsskulderens successiva betalning och därmed hela Europas ekonomiska återuppbyggande.

Från England utgingo de första kampsignalerna mot den redaktion, som satte sig i högsätet under utmattningen efter Napoleonskrigen. Canning trädde fram för 1800-talets nya kungstanke, nationaliteternas rätt, och i dödsstillheten i det undertryckta Europa genljödo för 100 år sedan Byrons revolutionära appeller: "mot varje despotism inom varje jordens folk", hans blodiga hån mot den heliga alliansens ömkliga kungligheter, hans profetior om den tids annalkande, då "t.o.m. den stackars pöbeln tröttnat på att följa Jobs exempel och griper de vapen, förtvivlan räcker".

På liknande sätt föll det efter våra dagars världskrig på Englands lott att gå främst i den nya resning, som även nu måste följa den för en kort tid triumferande trötthetsreaktionen i spåren. Men medan för ett sekel sedan världen började bli färdig för liberalismens segrande genombrott, med formell politisk frihet och jämlikhet som ideal, är det nu kring *socialismen*, med dess djupare skärande program för människors frihet och lycka som alla framstegets krafter allt mera samlas.

Om MacDonalds saga som regeringschef i det brittiska imperiet denna gång blir kortare eller längre, det får framtiden visa. Men i alla fall hör framträdandet av Englands första arbetarregering till detta sekels *stora* händelser, till dem som sätta märke i tideböckerna. Det är inseglet på, att arbetarklassen i Europas, vid Tysklands

sida, förnämsta industristat nått den självmedvetenhet, att den icke ryggas för att övertaga ansvaret att leda ett världsrikes öden.

Det är blott ett naturligt korollarium av detta faktiska stigande i maktställning, att även inom den internationella arbetarrörelsen Tyskland avstått till det engelska broderpartiet den ledande plats, som dess socialdemokrati före världskriget obesträtt intog. Att därmed också kommer att följa för hela den internationella socialdemokratin en nyansering på vissa punkter är enbart att hälsa med tillfredställelse. Kortast kan skiftningen kanske uttryckas så, att det moraliska momentet inom vår rörelse, människans viljelivs omdanande inflytande på miljön, kommer att starkare betonas vid sidan av de yttre förhållandenas alltid ofrånkomliga verkningar.

Att den svenska högern med sin gamla inriktning åt presusserdömets idealer skulle kunna känna någon vidare glädje över arbetarklassens nya maktställning i England vore nog för mycket begärt. Åtskilligt tyder på att man ännu helst vill betrakta den nya situationen där som en övergående episod, litet kuriös, men av vilken Tyskland kanske kan draga nytta, innan världen går in i sina gamla gängor igen. Och detta passar ju också förträffligt samman med hela läran om världssituationens osäkerhet och oberäknlighet, på vilken högerens militärprogram vilar.

Vem vet, kanske har också kylan hos våra högerblad blivit starkare utpräglad sedan det visade sig, att MacDonald i sina relationer till Frankrike och Tyskland valde en rakt motsatt väg mot dem de vise högerjournalisterna här hemma påräknat. Man visste att han varit skarp motståndare till Englands deltagande i kriget, man visste att han och hans vänner stått hårt mot Versaillesfreden, att ej tala om hur de bedömt Ruhrockupationen. Och så börjar han som utrikesminister icke alls med att falla in i den tyska pressens tongångar, utan öppnar tvärtom en aktningsfull brevväxling, med klart hävdande av egna meningar, men i helt vänskaplig anda, med den man i Frankrike som för högern här hemma efter kända mönster alltjämt är det röda skynket för tjuren, med självaste Poincaré!

Det kan ha sitt intresse att höra hur engelsk radikal opinion ser på denna taktik. I Hilferdings nya tidskrift "Die Gesellschaft" skriver vår bekante engelske partivän Brailsford, på samma gång han energiskt understryker att han nu som förr obetingat fördömer den franska politiken mot Tyskland och har sina sympatier helt på den tyska republikens sida: "MacDonald har efter allas vår mening börjat glänsande. Lord Curzon förde vår politik mot Ruhrbesättandet visserligen med skicklighet, men med en skärpa, som sårade utan att övertyga. Hans handlingar voro lika svaga som hans ord voro starka. MacDonald slog från början an en vänskapligt hövlig ton, och ändå har han förstått att på detta avväpnande och älskvärda sätt i fråga om skarpa anklagelser mot den franska politiken säga mer än någon av sina föregångare. Och samtidigt är han på väg att i Frankrike – såsom jag nyss själv kunnat konstatera – skapa samma atmosfär av förtroende, som han strävar till här hemma. I Frankrike

finns nu den goda vilja att höra på oss, som förut helt saknades, och hos fransmännen växer fram en ny tillit att för första gången få förhandla med en resonlig och hederlig statsman”.

Det är sant att Brailsford framhåller franc'ens fall för några veckor sedan, innan Morgangruppens hjälp satte in, som en mäktig öppnare av envist slutna ögon. Men så förstå också fransmännen att stunden är inne för en fullständig rekonstruktion. Nu eller aldrig! Måtte bara icke tyskarna, skriver han, genom ytterlighetsval förstöra den möjlighet som nu finnes att nå fram till en uppbyggande lösning av Europas problem! ”Jag har aldrig efter Versaillesfreden varit optimist”, slutar han. ”Men för första gången är det nu för en förnuftig man åtminstone möjligt att hysa förhoppningar”.

Sedan en Brailsford såg, även han, trots all sin radikala pessimism, horisonten ljusna, ha expertkommissionernas betänkanden framlagts. Från intet nämnvärt håll höres nu det förbittrade förhandsnej, som tidigare genast mött alla lösningsförslag. Och medan detta skrives ingår nyheten att skadeståndskommissionen *enhälligt* tillstyrker den nya planen.

Naturligtvis innebär icke detta att de tunga ovädersmolnen med ens skingrats, och att solen åter lyser klar över en förnyad värld. Många och stora vanskligheter kunna nog ännu återstå att övervinna.

Men därom står icke tvisten här hemma. Vi ha sport: Leva vi icke i en *ljusnande* värld, alltsedan Englands folk senast gick i val? Och om detta icke kan med någon rimlighet bestridas, är det då någon reson i att Sveriges folk skall för den närmaste tiden ordna sitt försvarsväsen utan ringaste hänsyn till denna bättring i världsläget?

På den frågan skall nu närmast riksdagen och sedan antagligen Sveriges folk i val ge sitt svar. Ställes blott frågan rätt, är svaret förvisso redan givet.

3. Resolutionen

- Källa: SAP, Verksamhetsberättelse 1924, s. 7.

Detta möte, besökt av ... [i texten] personer, ger sin fulla anslutning till socialdemokratins strävanden att i avvaktan på skapandet av internationella förutsättningar för avväpning åstadkomma en radikal minskning av militärbördorna. Det hälsar de socialdemokratiska framryckningarna i olika länder och vill stödja alla ansträngningar för att skapa en internationell rättsordning och en på ömsesidigt förtroende fotad internationell politik.

Mötet konstaterar att en ännu enigare och mangrannare samling kring socialdemokratin än hittills utgör den enda förutsättningen för 8-timmarsdagens bevarande och för en energisk reformpolitik, som har till måla att utbygga den politiska demokratin med den sociala demokratin.